

Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний технічний університет

Національна академія наук України
Інститут філософії ім. Григорія Сковороди

Український філософський фонд

SENTENTIAE

Історико-філософський журнал

Виходить чотири рази на рік

Заснований у червні 2000 року

XLIV Issue 3
2025

Вінниця
ВНТУ
2025

Редакційна колегія:

- **Отфريد Гьофе** (Тюбінген, Німеччина)
- **Доменік Декот** (Клермон-Феран, Франція)
- **Сергій Йосипенко** (Київ/Лозана)
- **Барбара Касен** (Париж, Франція)
- **Саймон Кричлі** (Нью-Йорк, США)
- **Олена Луцишина** (Варшава, Польща)
- **Олексій Панич** (Київ)
- **Сергій Пролєєв** (Київ)
- **Сергій Секундант** (Одеса)
- **Микола Симчич** (Київ)
- **Плінію Жункейра Сміт** (Сан-Паулу, Бразилія)
- **Ростислав Ткаченко** (Кембридж, Велика Британія)
- **Марина Ткачук** (Київ)
- **Юрій Чорноморець** (Київ)
- **Іван Іващенко** (Вінниця), *заступник головного редактора*
- **Віталій Терлецький** (Київ), *заступник головного редактора*
- **Олег Хома** (Вінниця), *головний редактор*

Науково-редакційний комітет:

Микола Прадівляний (Вінниця), *заступник головного редактора з міжнародного співробітництва*
Ірина Головащенко (Вінниця)
Анатолій Теклюк (Вінниця)
Ольга Цимбал (Вінниця)
Ельвіра Чухрай (Вінниця), *відповідальний редактор*
Ігор Немчинов (Київ), *науковий редактор розділу «Наукове життя»*

Видання засноване за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» і видавництва Пор-Рояль (Київ).

Виходить за підтримки Спільноти *Sententiae*.

Sententiae є спільним виданням Вінницького національного технічного університету, Інституту філософії НАН України та Українського філософського фонду.

Друкується за рішенням Вченої ради ВНТУ, протокол № 5 від 30.10.2025 р.

DOI журналу:

<https://doi.org/10.31649/sent>

З 2015 року журнал *Sententiae* індексується в Scopus, міжнародній базі даних рефератів і цитувань, що охоплює всі різновиди рецензованих публікацій.

Постановою Президії ВАК України № 5-05/4 від 11.04.2001 часопис *Sententiae* визнано фаховим виданням за спеціальністю «Філософія», наказом № 409 МОН України від 17.03.2020 включено до **категорії А** Переліку наукових фахових видань України.

Ідентифікатор медіа R30-01506, згідно з рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1234 від 31.10.2023

Попередні Свідоцтва про реєстрацію – КВ № 20664-10464 ПР від 18.04.2014, КВ № 4232 від 23.05.2000

Контакти:

email: sententiae2000@gmail.com

Поштова адреса:

SENTENTIAE, кафедра філософії, ВНТУ, вул. Хмельницьке шосе, 95, Вінниця, 21021, Україна

СТАТТІ	
ЛОКАЛЬНІ КОНТЕКСТИ ГЛОБАЛЬНИХ ФІЛОСОФІЙ	6 Гільєрме Енріке Борін (Убераба, Мінас-Жерайс, Бразилія) <i>Гаспар да Мадре де Деус: бразилець, який стикнувся з арістотелізмом і антиарістотелізмом у XVIII столітті</i> [ENG]
	16 Франсіско Жозіван Гедес де Ліма (Терезіна, Бразилія) <i>Вступ до філософії Манфредо Олівейри</i> [ENG]
	31 Наталія Апаресіда Морато Фернандес (Убераба, Бразилія), Марія дос Мілагрес да Крус Лопес (Убераба, Бразилія) <i>Феміністична філософія в Бразилії: від Нісії Флорести до Лелії Гонсалес</i> [ENG]
	41 Жуан Паулу Родрігес Перейра (Ору-Прету, Мінас Жерайс, Бразилія) <i>Фернандо де Азеведо: публічна та інтелектуальна траєкторія видатного бразильського вченого</i> [ENG]
	53 Хосе Крісостомо де Соуза (Сальвадор, Бразилія) <i>Практико-по(й)етична філософська позиція</i> [ENG]
ФІЛОСОФІЯ XVIII СТОЛІТТЯ	63 Роман Кисельов (Київ) <i>Йоган Конрад Шварц – ранньомодерний дослідник плагіату</i>
	86 Андрій Кадикало (Львів) <i>Климентій Ганкевич: «у межах» чи «поза межами» канонів національної філософії?</i>
ФІЛОСОФІЯ XX СТОЛІТТЯ	110 Павло Бартусяк (Львів) <i>Анрі Бергсон і народження ідеї філософії як творення нових концептів</i>
СХІДНІ ФІЛОСОФІЙ	123 Сергій Секундант (Одеса) <i>Поняття Атмана у Яджнавалк'ї: філософський аргумент між магією та релігією</i> [ENG]
ДИСКУСІЙ	143 Віктор Козловський (Київ) <i>Між свободою і залежністю: філософія «в» традиції чи, може, за її межами?</i>
ІНСТРУМЕНТАРІЙ	159 Ренат Швєць (Київ) <i>Робота над філософськими перекладами в Україні 1920-х: випадок «Істинного сенсу системи природи»</i>
КАТЕДРА	176 Вадим Менжулін (Київ) <i>З досвіду використання штучного інтелекту істориком філософії: галюцинації та булізм, креативність та адаптивність</i>
ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЙ	201 Ельвіра Чухрай (Вінниця) <i>Мемуарна палітра як історико-філософське джерело</i>
АРХІВИ	
	207 Володимир Пилипович (Перемишль, Польща) <i>Два листи Івана Мірчука до Івана Кривецького в справі видання українського перекладу Кантових «Пролегомен»</i>
РЕЦЕНЗІЙ	
	213 Віталій Залозецький (Львів) <i>Антична політична думка та Лео Штраус у дзеркалі сучасних китайських (криво)тлумачень. Bartsch, S. (2023). Plato Goes to China: the Greek Classics and Chinese Nationalism. Princeton: Princeton UP.</i>
	223 Олег Хома (Вінниця) <i>Близьк тексту і глибина коментаря: нове видання творів Декарта в серії «La Bibliothèque de La Pléiade»</i>
НОВІ ВИДАННЯ	
	237 Ілля Давіденко (Київ) <i>Про нове семантичне прочитання «Феноменології Духу». Horstmann, R.-P. (2024). From Apparent to True Knowledge (Wissen). Transitions in Hegel's "Phenomenology of Spirit". Stuttgart; Bad Cannstatt: Frommann-Holzboog.</i>
	243 Анна-Марія Котлярова (Рівне) <i>Що не так із «Заувагами про кольори» Людвіга Вітгенштайна? Wallgren, T. H. (Ed.). (2023). The Creation of Wittgenstein. Understanding the Roles of Rush Rhees, Elizabeth Anscombe and Georg Henrik von Wright. London: Bloomsbury Academy.</i>

SENTENTIAE

Publishers: Vinnytsia National Technical University, Skovoroda Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine, Ukrainian Philosophical Foundation

The Journal was founded in June 2000 with the assistance of International Renaissance Foundation and publishing house “Port-Royal” (Kyiv)

4 issues per year

Website www.sententiae.vntu.edu.ua

Journal DOI: <https://doi.org/10.31649/sent>

ISSN 2075-6461 (print)

ISSN 2308-8915 (online)

Focus and scope: Sententiae is peer-reviewed journal that publishes original research articles as well as review articles, new Ukrainian translations of classics, archival materials and interviews in all areas of the History of Philosophy

Published with the support of the *Sententiae* Community.

The Editorial Team

Editor in Chief

Oleg Khoma (Vinnytsia) sententiae2000@gmail.com

Editorial Board:

Barbara Cassin (Paris, France) barbaracassin2@gmail.com

Yuriy Chornomorets (Kyiv) palamist@gmail.com

Simon Critchley (New York, USA) CritchS@newschool.edu

Dominique Descotes (Clermont-Ferrand, France) Dominique.DESCOTES@univ-bpclermont.fr

Otfried Höffe (Tübingen, Germany) sekretariat.hoeffe@uni-tuebingen.de

Ivan Ivashchenko (Vinnytsia) transzendentalist@gmail.com Deputy Editor-in-Chief

Olena Lucyszyna (Warsaw, Poland) olucyszyna@iksio.pan.pl

Oleksiy Panych (Kyiv) panych@yahoo.com

Serghii Proleev (Kyiv) uffon@ukr.net

Sergiy Secundant (Odesa) sergiisekundant@gmail.com

Mykola Symchych (Kyiv) msymchych@gmail.com

Plínio Junqueira Smith (São Paulo, Brazil) plinio.smith@unifesp.br

Vitali Terletsky (Kyiv) terletsky.vm@gmail.com Deputy Editor-in-Chief

Rostislav Tkachenko (Cambridge, Great Britain) rostislavtkachenko@gmail.com

Maryna Tkachuk (Kyiv) mltkachuk@gmail.com

Serhii Yosypenko (Kyiv/Lausanne) serge.yosypenko@ukr.net

Scientific and Editorial Committee

Rights & Permissions: **Mykola Pradiivliannyi** (Vinnytsia) *Deputy Chief Editor on International Cooperation* nickddfs@yahoo.com

“Academic Life” Section Editor: **Ihor Nemchynov** (Kyiv) i.h.nemchynov@npu.edu.ua

Managing Editor: **Elvira Chukhray** (Vinnytsia) elvica888@gmail.com

Assistants of the Editor-in-Chief:

Iryna Holovashenko (Vinnytsia) irholho@gmail.com

Anatoliy Tekliuk (Vinnytsia) gcvr216@gmail.com

Olga Tsybal (Vinnytsia) unicorne@ukr.net

Journal “Sententiae”, 95, Khmelnytske shose, Vinnytsia, 21021, Ukraine

email: sententiae2000@gmail.com

TABLE OF CONTENTS

Issue DOI: <https://doi.org/10.31649/sent44.03>

ARTICLES	
LOCAL CONTEXTS OF GLOBAL PHILOSOPHIES	6 Guilherme Henrique Borin (Uberaba, Minas Gerais, Brazil) <i>Gaspar da Madre de Deus: a Brazilian Confronted with Aristotelianism and Anti-Aristotelism in the 18th Century</i> [ENG]
	16 Francisco Jozivan Guedes de Lima (Teresina, Brazil) <i>An Introduction to the Philosophy of Manfredo Oliveira</i> [ENG]
	31 Natália Aparecida Morato Fernandes (Uberaba, Brazil), Maria dos Milagres da Cruz Lopes (Uberaba, Brazil) <i>Feminist Philosophy in Brazil: From Nísia Floresta to Lélia Gonzalez</i> [ENG]
	41 João Paulo Rodrigues Pereira (Ouro Preto, MG, Brazil) <i>Fernando de Azevedo: Public and Intellectual Trajectory of an Eminently Brazilian Scholar</i> [ENG]
	53 José Crisóstomo de Souza (Salvador, Brazil) <i>A Practical-Po(i)etical Philosophical Position</i> [ENG]
18 th CENTURY PHILOSOPHY	63 Roman Kyselov (Kyiv) <i>Johann Konrad Schwartz – an Early Modern Researcher of Plagiarism</i> [UKR]
19 th CENTURY PHILOSOPHY	86 Andrii Kadykalo (Lviv) <i>Klymentiy Hankevych: «In» or «Out» the Canons of the National Philosophy?</i>
20 th CENTURY PHILOSOPHY	110 Pavlo Bartusiak (Lviv) <i>Henri Bergson and the Birth of the Idea of Philosophy as the Creation of New Concepts</i> [UKR]
EASTERN PHILOSOPHIES	123 Sergii Secundant (Odesa) <i>Yājñavalkya's Concept of Ātman: A Philosophical Argument Between Magic and Religion</i> [ENG]
DISCUSSIONS	143 Victor Kozlovskiy (Kyiv) <i>Between Freedom and Dependence: Philosophy 'in' Tradition or Can It Be Beyond Its Boundaries?</i> [UKR]
TOOLS	159 Ryemat Shvets (Kyiv) <i>Work on Philosophical Translations in 1920's Ukraine: The Case of «Le vrai sens du système de la nature»</i> [UKR]
CATHEDRA	176 Vadym Menzhulin (Kyiv) <i>On the Experience of Using Artificial Intelligence by a Historian of Philosophy: Hallucinations and Bullshit, Creativity and Adaptability</i> [UKR]
METHODOLOGICAL STUDIES	201 Elvira Chukhrai (Vinnitsia) <i>Memoir Palette as a Historico-Philosophical Source</i> [UKR]
ARCHIVES	
	207 Volodymyr Pylypovych (Przemyśl, Poland) <i>Two letters from Ivan Mirchuk to Ivan Krevetskyi concerning the publishing of the Ukrainian translation of Kant's «Prolegomena»</i> [UKR]
REVIEWS	
	213 Vitalii Zalozetskyi (Lviv) <i>Ancient political thought and Leo Strauss in the mirror of modern Chinese (mis)interpretations. Bartsch, S. (2023). Plato Goes to China: the Greek Classics and Chinese Nationalism. Princeton: Princeton UP.</i> [UKR]
	223 Oleg Khoma (Vinnytsia) <i>The Brilliance of the Text and the Depth of the Commentary: a New Edition of Descartes' Works in «La Bibliothèque de La Pléiade»</i> [UKR]
NEW EDITIONS	
.	237 Illia Davidenko (Kyiv) <i>On a new semantic reading of The Phenomenology of Spirit. Horstmann, R.-P. (2024). From Apparent to True Knowledge (Wissen). Transitions in Hegel's «Phenomenology of Spirit». Stuttgart; Bad Cannstatt: Frommann-Holzboog.</i> [UKR]
	243 Anna-Mariia Kotliarova (Rivne) <i>What is wrong with Remarks on Colour by Ludwig Wittgenstein. Wallgren, T. H. (Ed.). (2023). The Creation of Wittgenstein. Understanding the Roles of Rush Rhees, Elizabeth Anscombe and Georg Henrik von Wright. London: Bloomsbury Academy.</i> [UKR]

Інформація для авторів

- Редколегія приймає до розгляду тексти *будь-якої історико-філософської тематики*: статті (в т.ч. полемічні), переклади, архівні джерела, рецензії, огляди книг і наукової періодики, інформацію про події в царині історії філософії;
- **фактом подання матеріалу в *Sententiae* автор висловлює згоду з чинними в нашому журналі редакційною політикою, етичними принципами рецензування й редагування статей, політикою відкритого доступу, Положеннями про авторські права та про конфіденційність** <https://sententiae.vntu.edu.ua/index.php/sententiae/about>
- рішення щодо можливості прийняття до друку ухвалюється за результатами «подвійного сліпого» рецензування;
- матеріали подаються електронною поштою sententiae2000@gmail.com або через сайт журналу <https://sententiae.vntu.edu.ua/index.php/sententiae/information/authors>;
- **технічні вимоги до тексту**:
орієнтовний обсяг 20–22 тис. знаків; *мови* українська, англійська, французька, німецька; *формат* Word, RTF; *шрифт* Times New Roman, *кегль* 14, *інтервал між рядками* 1,5;
- **оформлення посилань**:
 - наприкінці статті наводиться нумерований алфавітний список цитованої літератури згідно з форматом APA (зразки оформлення літератури за цим форматом див., наприклад, тут: <https://guides.library.uq.edu.au/referencing/apa7/reference-list#s-lg-box-21260541>; можна також скористатися сервісом створення списків літератури з текстового редактора Microsoft Word);
 - посилання в тексті подаються у квадратних дужках і містять:
прізвище автора (редактора, укладача тощо; при наявності понад двох авторів, наводиться лише прізвище першого і скорочення et al.) з відповідної позиції у списку літератури / пробіл / **рік видання** / двокрапка / пробіл / **номер сторінки** (або діапазон номерів через дефіс)
зразок оформлення посилання: [Арістотель 2010: 286], [Aristotle 2008: 17-18];
 - якщо на один рік припадає кілька видань одного автора, цитованих у статті, то у списку літератури такі джерела розташовуються за алфавітом, а після року видання (в т.ч. й у посиланні) слід ставити відповідну літеру латинського алфавіту, починаючи з а (наприклад, 1990a, 1990b, 1990c тощо);
зразок оформлення посилання: [Арістотель 2010a: 286], [Aristotle 2010c: 17-18];
 - у посиланнях на твори, наведені у списку літератури без зазначення автора (збірники, енциклопедії тощо), слід замість прізвища автора наводити перші слова заголовку цитованого видання; якщо фраза виявляється зовеликою чи неприйнятною з інших причин, можна при першому цитуванні запровадити аббревіатуру, описавши її у примітці, й надалі послуговуватися саме аббревіатурою;
зразок оформлення посилання: [Філософський енциклопедичний словник 2002: 234-235] або [ФЕС 2002: 234-235];
 - якщо джерело не має автора, але на офіційній сторінці вказано укладача, відповідального редактора тощо, їх можна наводити замість автора, вдаючись до відповідних позначок за стандартом APA: (Упоряд.), (Ред.) тощо;
 - за наявності канонічних видань класичних творів із загальноприйнятою пагінацією краще посилатися на неї, а не на сторінку того чи іншого видання;
 - примітки подаються внизу сторінки або після основного тексту перед списком літератури;
- **при цитуванні слід уникати подвійного перекладу**;
- бажано посилатися на оригінали цитованих іншомовних першоджерел або принаймні зіставляти використовувані переклади з цими оригіналами;
- **статті не розглядатимуться Редколегією, якщо до них не буде додано**:
 - 1) короткий опис їхньої наукової новизни; 2) анотацію (українською та англійською мовами, 50-100 слів); 3) переклад назви статті англ./укр. мовою; 4) перелік ключових слів (укр., англ. мовами; ключові слова відокремлюються крапкою з комою);
- **автори статей також мають подати про себе такі дані**:
 - українською та англійською мовами: прізвище, ім'я та по батькові; науковий ступінь, учене звання (за наявності); місце основної роботи, посада;
 - номер телефону, e-mail та (мовою статті) адреса і сфера наукових інтересів.

Instructions to authors

- The Editorial Board considers the texts on *all aspects of the history of philosophy*: articles (including polemical ones), translations, archival sources, reviews, information on events in the field;
- **By submitting his/her paper to “Sententiae”, the author agrees with our journal’s Editorial Policy, Ethics and Order of Peer-reviewing, Principles of Open Access, Regulations of Copyright and Privacy, Publication Malpractice Statement** <https://sententiae.vntu.edu.ua/index.php/sententiae/about>;
- The peer-reviewing procedure at “Sententiae” is “double-blind”;
- Authors may submit their papers via email sententiae2000@gmail.com or via our website <https://sententiae.vntu.edu.ua/index.php/sententiae/information/authors>;
- **Requirements to the texts submitted for publication:**
 - o 20.000-22.000 characters; DOCX, DOC or RTF format; Times New Roman, 14; line spacing: 1.5;
 - o Papers should match **APA** citation style (7th edition);
 - o **Sample of reference in the text:** [Aristotle 2008: 17-18];
- When referring to non-English texts, it is desirable to use their canonical editions in the original language, or at least to compare their English translations with the text of these canonical editions;
- An abstract of about 50-100 words will be required for publication;
- Authors should indicate their research degree and academic title (if any), the main place of employment, position, and specify the field(s) of their research interests.

Наукове видання

SENTENTIAE

XLIV
(№ 3 / 2025)

Літературне редагування *Володимир Стерденко*
Коректор *Юрій Старовойт*

Дизайн обкладинки *Олексій Чекаль*

Ідентифікатор медіа R30-01506,
згідно з рішенням Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення
№ 1234 від 31.10.2023

Підписано до друку 28.11.2025 р. Папір офсетний.
Формат 29,7×42 ½. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 30,0. Обл.-вид. арк. 26,5.
Наклад 50 пр. Зам. № 2025-043.

Видавець і виготовлювач –
Вінницький національний технічний університет,
Редакційно-видавничий відділ.
Головний корпус ВНТУ, к. 114,
Хмельницьке шосе, 95, м. Вінниця, 21021.
press.vntu.edu.ua/index.php/journ
email: rvv.vntu@gmail.com
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.